
*Emmanuel Mounier:
el seu impacte en el pensament polític**

[TONI COMÍN I OLIVERES]
Professor de Ciències Socials d'ESADE.
Subdirector de la revista *El Ciervo*

Primera part: l'antropologia

TESI 1: *La reflexió religiosa, filosòfica i política de Mounier és moguda per la seva fe cristiana i està al servei d'aquesta.*

La conseqüència d'això és la coherència entre la vida i l'obra de Mounier. D'aquí neix la capacitat de seducció del personatge. Quan un llegeix a Mounier, no sap ben bé davant de quin tipus d'intel·lectual està: Mounier és una mica filòsof, una mica profeta, una mica místic, una mica home d'acció... tanmateix, el que s'observa en Mounier és d'una banda un apassionament poc habitual en els pensadors; i de l'altra una lucidesa, una capacitat de penetració filosòfica poc habitual en els apassionats —en els profetes—.

* Aquest article correspon parcialment al capítol «Emmanuel Mounier» del llibre de Pere Lluís Font (ed.), 10 pensadors cristians del segle XX, Barcelona, Fundació Joan Maragall/Editorial Cruïlla, 1999.

A tot això, cal afegir-hi el compromís històric, concret, des del qual parla, que es l'element més colpidor dels seus textos: sempre es tracta d'un pensament situat –compromès, tal i com es deia abans–. El *locus philosophicus* de Mounier, és a dir, el lloc des del qual parla, no es un lloc abstracte, ni plàcid. El seu *locus philosophicus* és sempre un lloc molt concret i incòmode: el lloc de les víctimes de la història, de la història concreta que li va tocar viure, que en el seu cas és la de la primera meitat del segle XX. Durant la guerra mundial, mentre estava empresonat a Clermont-Ferrand, per la seva col·laboració amb la resistència, abans del famós episodi de la vaga de fam, va escriure: «En temps de desordre absolut el lloc natural del cristià és la presó».¹ Si Mounier escull aquest lloc –el de les víctimes– per parlar, això es deu exclusivament a un motiu: la seva fe cristiana.

Mounier és una de les veus que més van fer per aconseguir que el missatge cristià tornés a tenir significat per als homes del segle XX. El seu pensament, el personalisme, va néixer del xoc entre la seva fe cristiana i la realitat social del seu temps, determinada pel capitalisme de les primeres dècades del segle, que ell anomenà el «desordre establert». «Avui no es pot ser totalment cristià sense ser un rebel», escriví durant els anys trenta. Mounier dedicà tota la seva vida a denunciar aquella contradicció sagnant i a posar les bases per a reconciliar-la. Això el portà a convertir-se en un intel·lectual profètic que cercà per damunt de tot «agitar consciències», un líder moral que es donà per missió «construir persones».

TESI 2: L'obra de Mounier es desplega primàriament com una antropologia, que ell anomenarà personalisme, de la qual es desprèn, de manera quasi automàtica el que podríem anomenar, d'una manera un xic arriscada, una «filosofia política».

És necessari, doncs, fer un recorregut molt ràpid per aquesta antropologia per comprendre plenament la seva filosofia política, i, per tant, l'impacte de Mounier en el pensament polític del segle XX i en

1. Citat a C. Moix, *El pensamiento de Emmanuel Mounier*, p. 35 (trad. de l'autor).

el dels nostres dies en particular. Aquesta antropologia la podem resumir o esquematitzar –conscients que reduir un pensament a una esquematització és sempre una traïció– en dues dialèctiques.

La primera és la dialèctica entre la matèria i l'esperit.

En virtut de l'Encarnació, el cristià respon al mal amb l'amor; sap que és en el sofriment on s'està salvant la veritable alegria. Com es tradueix en termes filosòfics aquesta intuïció cristiana? Senzillament, respondrà el pensador, acabant amb l'escissió clàssica de la filosofia entre espiritualisme i materialisme. La filosofia tradicional havia oposat la matèria a l'esperit, ja fos negant l'existència de l'esperit, en el cas dels materialistes, ja fos considerant que la realitat tota és esperit, en el cas dels espiritualistes, ja fos fent de la matèria i l'esperit dues realitats irreconciliables, en el cas dels dualistes. El cristianisme, dirà Mounier, és la superació de tot dualisme i de tota unilateralitat.

La realitat, per al personalisme, és matèria prenyada d'esperit; l'esperit no té existència sinó és a través de la matèria. Hi ha una solidaritat essencial entre ambdues. I transfigurar el mal vol dir alliberar l'esperit ocult en la matèria, encarnar l'esperit i espiritualitzar la matèria. D'aquí que el lloc de la construcció del Regne de Déu sigui la història concreta dels homes; no s'hi val a buscar el Regne fora del món. Simultàniament, la història, el lloc de la matèria, només pot ser construïda a la llum del Regne de Déu. És l'esperit, que actua a través dels homes, el que mou internament la història. I la llum que guia l'esperit és transcendent, és el Regne.

La segona és la dialèctica interna a l'esperit entre llibertat i vocació.

Es tracta de la tensió entre la llibertat i la naturalesa humana. La persona, per a Mounier, no és només essència, com creuen els neotomistes, ni és només existència, com creuen els existencialistes, sinó totes dues coses. No és només substància ni només obertura, sinó ambdues coses alhora. Mounier es debat en una tensió entre pensaments que s'estan desenvolupant al mateix temps que el seu, pensaments com el del seu amic Maritain o com el de Sartre. Diu a *El personalisme*:

Atès que [la llibertat tal i com la conceben els existencialistes] és afirmació absoluta, res no podria limitar-la; és total i sense límits (Sartre), pel sol fet que és. No respon a cap naturalesa anterior a ella, no respon a cap crida: deixaria aleshores de ser llibertat. Es fa i em fa tot fent-se, en ella i per ella m'invento, i invento amb mi els meus motius, els valors i el món, sense suport ni ajuda. Aquesta llibertat absoluta és un mite. [...] La noció de naturalesa és una idea confusa, cal depurar-la. Però expressa que l'existència, al mateix temps que sorgiment, és també espessor, densitat; al mateix temps que és creació, és do.²

I l'essència, més que una substància, dirà, és una vocació, una presència, una permanència, un fons inalienable:

El nostre temps rebutja la idea d'una naturalesa humana permanent, perquè pren consciència de les possibilitats encara inexplorades de la nostra condició. Reprotxa al principi de la «naturalesa humana» que les limiti de bell antuvi [...]. Però una cosa és negar-se a la tirania de les definicions formals i una altra negar a l'home, com sovint fa l'existencialisme, tota essència i tota estructura. Si tot home no és sinó allò que ell *fa de si mateix*, aleshores no hi ha ni humanitat, ni història, ni comunitat.³

La llibertat és una «llibertat condicionada». Hi ha una essència, que és la que permet considerar les persones no com a individus isolats, sinó com membres d'una comunitat que els unifica al llarg de la història:

El personalisme col·loca entre les seves idees clau l'afirmació de la unitat de la humanitat en l'espai i el temps, presentida en algunes escoles de finals de l'Antiguitat i afirmada en la tradició judeocristiana. [...] La idea d'un gènere humà amb una història i un destí col·lectius del qual no pot ser separat cap destí individual, és una idea mestra dels Pares de l'Església. Laïcitzada, anima el cosmopolitisme del

2. E. Mounier, *El personalismo*, p. 36 (trad. de l'autor).

3. *Ibid.*, p. 24.

segle XVIII i després el marxisme. [...] El sentit de la humanitat una i indivisible està profundament inscrit en la idea moderna d'*igualtat*.⁴

De la mateixa manera que l'existència quedava expressada en l'ideal de la llibertat, l'essència es resol en l'ideal de la igualtat. La persona, essència alhora que existència, les necessita ambdues. Ara bé, ¿com es reconcilia aquesta doble dinàmica de l'esperit, que el tensa en direccions antagòniques, en sentits (obertura i permanència) que semblen incompatibles? Respon:

[...] la naturalesa –això és, la subsistència– la persona la conserva i l'actualitza per la seva adhesió a una sèrie de valors lliurement adaptats, assimilats i viscuts, en un compromís responsable i en una constant conversió. Així unifica tota la seva activitat en la llibertat i desenvolupa a base d'actes creadors la seva vocació.⁵

La *conversió* és el que permet recórrer el camí que va de la llibertat a la generositat, el que permet realitzar la presència permanent de l'esperit a partir de l'obertura creadora.

TESI 3: El cristianisme té o proposa una visió de la persona on totes aquestes dialèctiques estan reconciliades. Això li dona una capacitat per a respondre a la realitat de la limitació humana i a respondre al problema del mal, que és el gran problema al qual s'enfronta l'ésser humà.

Per al cristianisme, Déu s'ha encarnat. Això vol dir que Déu ha assumit la humanitat, i amb ella el món. Però els ha assumit en tota la seva materialitat. El destí de la matèria és espiritual: el Regne de Déu. L'Encarnació és el que Mounier tradueix, a nivell filosòfic, per la primera dialèctica: entre matèria i esperit.

Tanmateix Déu no vol que aquest destí espiritual prescindeixi

4. *Ibid.*, p. 25.

5. *Ibid.*, p. 42.

de la llibertat humana. L'amor de Déu respecta la llibertat humana, i per això no salva l'home en contra de la seva voluntat. Si la voluntat humana opta per la negació de Déu, aleshores l'amor de Déu, és a dir, la seva voluntat salvífica el porta a morir a la Creu. La Creu resumeix doncs la segona dialèctica, de la mateixa manera com l'Encarnació resumeix la primera. L'essència de l'home –la naturalesa humana– no es pot accomplir sinó és a través de la llibertat humana (per això, la síntesi entre llibertat i vocació o essència només pot ser la *conversió*).

Quina és la lliçó de l'Encarnació per a l'home contemporani? Que l'amor de Déu fa del sofriment un misteri. El sofriment del Fill de Déu i la seva resurrecció permet pensar i viure tot sofriment, tot dolor, com un misteri amb sentit, incomprendible però fecund. Això no és una evasió fàcil davant l'escàndol del mal en el món i en la vida de les persones, sinó tot al contrari, és la forma definitiva de lluitar contra el mal: saber estimar malgrat el mal. És davant de l'absurd i del dolor que l'amor d'una persona és posat a prova. I només un amor que hagi superat aquesta prova pot ser una base sòlida per a la praxi històrica. El sofriment i el mal es converteixen, així, en ocasió de conversió, en lloc de la fe.

Aquesta perspectiva cristiana té encara una altra conseqüència, que cal formular de manera paradoxal: l'alegria, la veritable felicitat, es troba en el cor del sofriment. «Trobar persones –diu Mounier parlant de la seva joventut–, això és el que jo esperava de la vida [...] i sabia molt bé el que això significava: trobar el sofriment [...] només podia imaginar l'alegria a través de la participació en el sofriment.»⁶ La mística cristiana és aquesta identificació de l'alegria i el sofriment en virtut de l'amor. Mantenir l'alegria en una situació aclaparada pel mal, com ho és la humana, això només es pot fer mitjançant el sofriment. A la seva dona, li dirà Mounier en una carta, parlant de la seva filla: «Hem de transformar en alegria tot allò que la felicitat ens nega. [...] Tot sofriment, integrat en Crist, perd la seva desesperació».⁷ El sofriment, per tant, en virtut de l'Encarnació, es converteix en el lloc natural del cristià, en la mesura que el transfigura.

6. *Ibid.*, p. 8.

7. *Ibid.*, pp. 25-26.

Va ser Déu qui va triar l'amor per respondre al mal, i fou l'omnipotència del seu amor allò que el portà a morir a la creu. L'amor humà salva del mal perquè el transfigura, i el transfigura perquè és sagrament d'aquest amor diví que expressa la seva omnipotència a través del propi sacrifici en la creu.

TESI 4: Tots els problemes de les ideologies que dominen la panoràmica política del món contemporani deriven, per a Mounier, d'una incapacitat per a articular aquesta doble dialèctica. Totes les ideologies es comporten amb unilateralitat. Aquesta unilateralitat fa que no puguin respondre al problema del mal, que és el gran problema al qual s'enfronta l'ésser humà.

Per a Mounier, el problema més greu de la civilització del seu temps, l'europea i l'occidental en general, és justament que ha oblidat aquesta veritat que sorgeix de l'Encarnació. Les ideologies que dominen el món en aquell moment, el liberalisme, el feixisme i el marxisme, no tenen una resposta vàlida per al problema del mal. I una civilització, creu, entra en crisi quan les seves ideologies estan mancades d'aquesta resposta. Per això, sent profundament que viu en un temps de crisi, es considera un «cristià en temps d'apocalipsi».

Les filosofies optimistes prenen dues actituds davant del mal: o bé l'ignoren, fan veure que no el veuen, com en el cas de l'optimisme liberal, o bé es pensen que pot ser combatut i vençut amb els sols mitjans humans, com en el cas de l'optimisme marxista. Les filosofies nihilistes o pessimistes que són a la base del feixisme s'adonen del mal, però el consideren insuperable i, en conseqüència, s'hi abandonen i fins el celebren, fent de la destrucció per ella mateixa un objectiu. Totes tres volen donar una resposta tancada, ideològica, a una qüestió, el problema del mal, que no l'admet. Són a l'origen de la crisi de civilització, alhora que en són un símptoma.

Som als anys trenta. Quan l'optimisme liberal es reveli fals, mistificador i ingenu, les classes liberals, defraudades d'elles mateixes, es lliuraran a les ideologies feixistes. Europa entrarà en una dinàmica de destrucció que la durà a la guerra. Mounier veu l'error espiritual que

és a l'origen de tot això, però creu, al mateix temps, que l'esperit cristià va aparèixer al món per a donar una resposta a aquesta qüestió: la transfiguració. El cristià no nega el mal, com els liberals, ni s'hi rendeix, com els feixistes, sinó que l'assumeix. El cristianisme, en realitat, no té una resposta sinó que fa una aposta. Per això no és pròpiament una ideologia, sinó una mística, una tensió espiritual, i és per això que el mal no el depassa.

Aquesta perspectiva permet a Mounier posicionar-se davant de cadascuna de les ideologies que, com diu ell, es disputen les ànimes dels homes. El cristianisme, lluny com és de la ceguesa liberal i de la desesperació feixista, no pot sinó estar en radical oposició respecte de la civilització capitalista, en elles dues representada. És molt més a prop del marxisme, malgrat que no pugui estar-hi d'acord. Com el cristianisme, el marxisme reconeix l'existència del mal, però no s'atura aquí, tal i com faria el feixisme, sinó que, com el cristianisme també, es lliura èpicament a la necessitat de combatre'l. La diferència fonamental entre ambdós, que coincideixen en la necessitat de lluitar contra el mal, rau en els mitjans d'aquest combat. Pel marxisme, els sols mitjans humans –la revolució econòmica i el poder polític– poden vèncer el mal. D'aquí el tacticisme dels comunistes, que Mounier rebutja. L'estratègia i l'acció, la lluita política, bastarien si les soles forces humans fossin suficients. Però no ho són en absolut. Perquè només l'amor pot ser el camí de la justícia. Amor vol dir, primer de tot, encarnar-se en les batalles humanes, pertànyer al món. Tanmateix, l'amor amb què l'home estima un món assetjat pel mal no pot ser sinó un amor plenament conscient de la insuficiència de la voluntat humana.

L'amor humà té valor en la mesura que es fonamenta en un Amor transcendent. Si les forces humanes no fossin limitades, aleshores més valdria respondre al mal amb la voluntat, com els marxistes, alliberant així les criatures de la seva limitació. Si l'amor se sabés limitat i prou, tampoc no tindria cap sentit respondre al mal amb l'amor, perquè només allò que és il·limitat pot salvar allò limitat d'aquesta seva limitació. El valor de l'amor humà rau en el fet que assumint la seva limitació es torna sacramental, cosa que no succeeix a la voluntat. La voluntat humana només és eficaç quan és suficient.

L'amor humà, en canvi, té la seva dialèctica particular: és eficaç encara que se sàpiga insuficient. I això és possible perquè l'amor humà no és més que una resposta a un «altre» Amor, primer i originari, un Amor de qui tot ho ignora però al qual tot ho confia. Respondre al mal amb l'amor és remetre's a aquest Amor, a aquesta força més gran que les forces humanes.

	El mal existeix	però només per mitjà de l'amor
Personalisme	Sí	Sí
Marxisme	Sí	No
Feixisme	Sí	No
Liberalisme	No	No

TESI 5: L'escissió entre matèria i esperit es tradueix, en el món polític i ideològic, en una escissió entre liberalisme (espiritualista) i marxisme (materialista). La reconciliació entre esperit i matèria fa que l'actitud natural del personalisme sigui l'«optimisme tràgic».

El món social en el qual es debat Mounier viu les pitjors conseqüències d'aquesta escissió. El filòsof, en una síntesi brillant, assenyala la terrible dialèctica interna que delata tot unilateralisme: «Tot extrem és el seu altre extrem. L'espiritualisme abstracte és materialisme abstracte; el materialisme abstracte és l'espiritualisme abstracte de la matèria». Així, en realitat, denuncia Mounier, l'idealisme liberal, pretesament pur, i l'espiritualisme sense encarnar propi del cristianisme liberal que li fa de parella, no són sinó la màscara d'un materialisme groller que domina ocultament els esperits burgesos. El marxisme deixa en evidència aquest materialisme vergonyant quan proclama el seu materialisme prenyat d'intencions ètiques. Però tampoc serà aquesta la solució, dirà, perquè l'home té una vocació espiritual que va més enllà de la reducció materialista pròpia de l'antropologia marxista.

Certament, encerten els marxistes en assenyalar les necessitats naturals de les quals parteix la construcció de la persona –mentre que l'idealisme les ignora hipòcritament, perquè és la ideologia dels qui tenen l'horitzó material resolt–. En aquest sentit, l'economia serà un àmbit central per a la revolució personalista. Els liberals pretenien fer de la religió la seva única preocupació, però mentrestant el que els ocupava realment és l'economia i el benefici. Els marxistes reconeixen la importància de la dimensió econòmica –el materialisme, diu Mounier, és la ideologia dels qui viuen en la misèria–. Però això no pot conduir a xifrar tot el canvi social exclusivament en l'àmbit econòmic, perquè aleshores l'economia acaba ocupant el lloc de la religió, tal i com succeeix als marxistes. Les necessitats naturals de l'ésser humà són la base a partir de la qual edificar la seva vocació espiritual. Per això, els joves personalistes, complementant el mestre Péguy, llançaran un dels seus lemes més famosos: «La revolució moral, serà econòmica o no serà. La revolució econòmica, serà moral o no serà».

L'obra de Mounier tindrà sempre de rerefons aquest esforç per a superar l'escissió entre materialisme i idealisme, que es desplega en tota la resta d'escissions del seu temps: entre col·lectivisme i individualisme, entre comunisme i capitalisme, entre economia i moral. Com assenyala Doménach, el seu successor al capdavant d'*Esprit*, per a Mounier aquestes parelles antitètiques semblen «no tenir més veritat que allò que neguen». En la mesura que aquesta escissió filosòfica s'ha traslladat al pla de les forces socials i polítiques que es disputen el món, Mounier buscarà la reconciliació en aquest camp de batalla real, i no només a nivell filosòfic. Així, reencarnar l'espiritualisme en el materialisme voldrà dir fecundar el cristianisme amb el marxisme. Mounier, des del primer fins al darrer escrit, assenyalarà sempre que la raó històrica està del costat de les víctimes. «El meu Evangeli –escriurà– és l'Evangeli dels pobres.» Per això, se sent obligat a dialogar amb la ideologia que els pobres han pres com la seva. Una frase resumeix el deure de proximitat cap al marxisme i la distància que li'n separa: «La nostra filosofia, que deu una part de la seva salut a les aigües marxistes, tanmateix no ha rebut d'elles el baptisme».⁸ L'error

8. Citat a J. M. Doménach, Mounier según Mounier, p. 172 (trad. de l'autor).

tràgic del marxisme i dels que viuen en la misèria és que, oblidant la missió espiritual de la revolució, l'han pervertit ja abans de realitzar-la. Amb això, posen en dubte la validesa de tota revolució social, també de la revolució personalista que reclama Mounier, i així acaben atorgant involuntàriament un segell de legitimitat al seu enemic espiritualista-capitalista.

El procés de personalització pot fracassar, perquè la matèria és opaca:

La matèria és rebel i no merament passiva, ofensiva, i no merament inerta. [...] Allí on la persona porta la seva llum, la naturalesa cos o matèria, insinua la seva opacitat: davant de la fórmula del savi, davant de la claredat de la raó, davant de la transparència de l'amor. Allí on alça el vol la llibertat, l'entorpeix amb mil llaços. [...] La inseguretat, la preocupació són el nostre destí. [...] La perfecció de l'univers personal encarnat no és, per tant, la perfecció d'un ordre [...] És la perfecció d'una llibertat combatent, que combat amb ardor. Subsisteix fins i tot en els fracassos. Entre l'optimisme impacient de la il·lusió liberal i revolucionària i el pessimisme impacient dels feixismes, el camí propi de l'home és aquest optimisme tràgic en el qual troba la seva justa mesura dins d'un panorama de grandesa i de lluita.⁹

TESI 6: La síntesi no es pot aconseguir per mitjà d'una reconciliació fàcil en la qual no s'arrisca res; la síntesi, la integració entre matèria i esperit i entre llibertat i vocació només s'acompleix per mitjà de la llibertat, però aquesta té un risc i un preu.

El viatge de personalització culmina en la transcendència, que s'obre per mitjà de l'autoarriscar-se i de la generositat. La persona –dirà Mounier prenent paraules de Nietzsche– és feta per sobrepassar-se. Els valors, explica el filòsof, guien en aquesta obertura a la transcendència. Són els pols que motiven i orienten la gratuïtat i el risc.

9. E. Mounier, *El personalismo*, p.18 (trad. de l'autor).

Tot i transcendir la persona, no la despersonalitzen sinó que són precisament la garantia de la seva personalització. L'ésser humà necessita una mínima força ascensional per mantenir en peu la seva humanitat. Si perd aquesta força, no roman en una humanitat mediocre o moderada, sinó que cau en una falta d'humanitat pitjor que la de l'animal. Hi ha crueltats que només l'ésser humà és capaç de cometre, quan el camí de personalització perd el seu impuls. I l'impuls es perd perquè els valors no són objecte de prova científica. El subjecte exigeix proves de la certesa dels valors i del valor de la transcendència abans d'arriscar-se per ells, però mai no obtindrà aquestes proves si no és al preu d'haver-se arriscat abans. Els valors es guanyen per mitjà de la llibertat.¹⁰

La reconciliació no pot ser duta a terme com una fàcil síntesi humanista, a nivell filosòfic. O com un tou centrisme, a nivell polític. De res no abomina tant Mounier com d'aquesta posició. Com diu Doménach: «una bona part de la seva energia serà utilitzada a rebutjar aquesta posició neutra i eclèctica amb la qual alguns confonen gustosament la seva filosofia i que és la caricatura més semblant i més perillosa d'aquesta; d'aquí la seva ira contra totes les posicions centrals beatífiques, tots els justos mitjos, que seran el blanc preferit de les seves polèmiques».¹¹ El que cal, per a Mounier, és reconstruir l'Ésser mateix, en la seva dialèctica essencial, en la seva doble dimensió. La reconciliació és una energia de síntesi que procedeix directament –diu Doménach– de la vitalitat mateixa de l'Ésser.¹² Però aquesta síntesi, aquesta reconstrucció, no es pot fer sinó al preu del sofriment, a la manera cristològica.

La dialèctica personalista, per tant, és tot el contrari d'un terme mig. És una tensió, un compromís constant, un prendre partit oposat al neutralisme. És una crítica constant als uns i als altres, a l'idealisme i al materialisme, al liberalisme i al marxisme, al col·lectivisme i a l'individualisme, per reconciliar-los en els seus extrems. L'eclèctisme fa una síntesi dels contraris prescindint d'aquests con-

10. E. Mounier, *El personalismo*, p. 41 (trad. de l'autor).

11. J. M. Doménach, *Mounier según Mounier*, p. 78 (trad. de l'autor).

12. *Ibid.*, pp. 78-80.

traris i deixant-los en els seus extrems, sentint-se, a mig camí, posseïdor de la raó. Mounier, en canvi, de manera radical, capgira cada sistema per fer-ne veure el revers, que és el sistema antagònic, i mostra així la insuficiència de l'un i de l'altre, la falsedat de l'afirmació central de cadascun. Presenta els límits alhora que els mèrits de tots aquests humanismes mancats. Critica tots els sistemes per a reconciliar-los tots, per a recuperar-los tots en un personalisme que no oblidí res. Per això el personalisme no pot ser un sistema, acabat, tancat, no pot ser una ideologia, sinó una perspectiva, un compromís creador.

L'amor és el lloc on es reconcilia l'escissió. En virtut seva, matèria i esperit —que, escindits, s'havien tornat durs— poden recuperar la seva tendresa original. La missió de l'esperit, dirà Mounier quasi a la manera de Teilhard, és reagrupar, reconcentrar, relligar la matèria i projectar-la més enllà d'ella mateixa. «L'esperit es defineix per la unió», escriu.¹³ L'amor aconsegueix aquest reagrupament de la història a través de l'esperit. Ara bé, no es tracta d'una tasca fàcil ni automàtica, sinó plena de dolor. Perquè aquest amor que reuneix és una energia que no es demostra, no és una estructura, sinó una tensió constantment creadora. Aquesta tensió unificadora, aquest amor creador, aquesta capacitat per a transfigurar el mal, aquest punt de trobada entre l'esperit i la matèria, entre la naturalesa i la poesia, entre individualisme i col·lectivisme, Mounier l'anomena amb una sola paraula: persona. La persona, així entesa, és el centre inalienable de tota filosofia —o, més ben dit, de tota perspectiva— personalista.

Segona part: la filosofia política

La filosofia política, o el pensament polític personalista està, per la seva pròpia naturalesa, totalment entroncat amb les circumstàncies històriques en les quals sorgeix. Els diferents punts que conformen aquest pensament són difícilment elevables a categories abstractes: el context concret és determinant i hi estan molt vinculades. Però això no impe-

13. *Ibid.*, pp. 78-80.

deix que hi hagi en el personalisme la densitat filosòfica suficient perquè aquest «pensament polític encarnat» no pugui aportar una quantitat de lliçons considerables de cara al nostre temps. Intentarem fer una síntesi dels punts sobre els quals gravita aquesta filosofia política.

TESI 7: La filosofia de Mounier comença com una crítica del capitalisme. Una crítica duríssima. No hem d'oblidar que Mounier parla del capitalisme de preguerra, però de totes maneres hi ha molts dels elements d'aquesta crítica que són terriblement vigents, tal i com veurem. Tanmateix, aquesta crítica es pot desglossar en dues parts: la crítica al que podríem dir «l'esperit del capitalisme», és a dir, a les bases espirituals del sistema, que Mounier identifica amb el liberalisme. Mounier considera que el liberalisme és la negació de la persona.

La segona dialèctica –entre llibertat i vocació– ens durà fins al concepte de «generositat», absolutament central en la filosofia de Mounier. Persona s'oposa a individu:

La persona només es desenvolupa purificant-se sense parar de l'individu que hi ha en ella. No ho aconsegueix a força de bolcar l'atenció sobre seu, sinó al contrari, tornant-se *disponible* i per això més transparent per a si mateixa i per als altres.¹⁴

Mounier sap que l'individu, fins i tot en els millors casos, obstaculitza la comunicació amb la seva sola presència, perquè oposa una opacitat més profunda que l'opacitat de la matèria mateixa: l'opacitat de la llibertat que pot desentendre's de la seva vocació, això és, rebutjar la conversió. Davant d'aquesta manca de transparència, l'individualisme, explica Mounier, s'ha dedicat a organitzar l'aïllament i les actituds defensives. En la seva versió burgesa i liberal, és una forma d'autoprotecció, que redueix la relació entre els subjectes a la desconfiança, al càlcul, a la reivindicació i el profit. Les seves institucions

14. E. Mounier, *El personalismo*, p.19.

han buscat, només, assegurar la coexistència —«la no usurpació»— entre éssers egoistes. Aquest individualisme, dirà textualment, és l'antítesi mateixa del personalisme i el seu adversari directe. Una certa entropia de l'esperit tempta el subjecte a caure en aquesta degradació.

Tanmateix, si el subjecte és capaç de descentrar-se, de sortir de si, aleshores esdevé persona:

Per experiència interior, la persona ens apareix aleshores com una presència dirigida cap al món i cap a les altres persones, sense límits, barrejada amb elles en perspectiva d'universalitat. Les altres persones no la limiten, la fan ser i desenvolupar-se. Ella no existeix sinó cap als altres, no es coneix sinó per als altres, no es troba sinó en els altres. [...] Quan la comunicació es rebaixa o es corromp, jo mateix em perdo profundament [...]. Quasi es podria dir que només existeixo en la mesura que existeixo per a altres, i en última instància ser és estimar.¹⁵

Ser es estimar, perquè l'amor és la forma suprema de la comunicació i la persona és, per al personalisme, comunicació. La persona —escriu Mounier— es funda en una sèrie d'actes originals que no tenen equivalent en cap altra part de l'univers:

(1) *Sortir de si*. La persona és una existència capaç de separar-se de si mateixa, de desposseir-se, de descentrar-se per a arribar a ser disponible per a altres. [...] Els antics parlaven de lluita contra l'amor propi: avui dia nosaltres ho anomenem egocentrisme, narcisisme, individualisme. [...] (3) *Prendre sobre si, assumir* el destí, la pena, l'alegria, la tasca dels altres, «sentir dolor en el pit». (4) *Donar*. La força viva de l'impuls personal no és ni la reivindicació (individualisme petit-burgès), ni la lluita a mort (existencialisme), sinó la *generositat*, la *gratuitat*, és a dir, en última instància, el do sense mesura i sense esperança de devolució. L'economia de la persona és una economia de do i no de compensació o càlcul. La generositat dissol l'opacitat i anul·la la solitud del subjecte, encara que no rebi resposta [...].¹⁶

15. *Ibid.*, p. 20.

16. *Ibid.*, p. 21.

La generositat –un altre nom de l'amor– és aquest moviment espiritual que permet passar de l'individu a la persona. En un fragment especialment bell i vibrant de la seva obra, Mounier posa de manifest el caràcter transcendent d'aquest acte fundacional:

Acceptar el sofriment i la mort per no traïr la condició humana –del sacrifici a l'heroisme– és [...] l'acte suprem de la persona. Ella comença, com escriu Marcel, en el moment en què prenc consciència que «sóc més que la meua vida». Tal és la seva paradoxa: no es troba a si mateixa (en el pla personal) sinó perdent-se (en el pla biològic). [...] La persona no és l'ésser, és el moviment d'ésser cap a l'ésser, i només és consistent en l'ésser que apunta.

Aquesta riquesa íntima del seu ésser li dóna una continuïtat no de repetició, sinó de superabundància. La persona és allò «no-inventariable» (G. Marcel). Ho experimenta sense parar com a desbordament. L'home, deia Malebranche, és moviment per a anar sempre més lluny. L'ésser personal és generositat. Així mateix, funda un ordre invers a l'adaptació i a la seguretat. Adaptar-se és reduir la superfície amenaçada i fer-se semblant a allò que és, al preu d'allò que pot ser. La vida, sobretot davant del perill, només demana en nosaltres adaptació, al preu menys car: és el que s'anomena felicitat. La persona, en canvi, arrisca i malgasta sense mirar el preu.¹⁷

TESI 8: La crítica al liberalisme es transforma en una crítica als mecanismes concrets –mecanismes econòmics i socials– que defineixen el capitalisme. Es tracta d'una crítica, no ho oblidem, feta sempre des del punt de vista de la persona, que és l'únic que interessa a Mounier. El que fa Mounier és denunciar tot allò que, en el món capitalista, en comptes de ser un element o una estructura que afavoreix la personalització, la dificulta o la impedeix. Podríem estructurar aquesta crítica en quatre apartats: el primer es refereix a la denúncia de les conseqüències espirituals del materialisme burgès; el segon és el relatiu a la relació entre el

17. *Ibid.*, p. 40.

sistema econòmic i la persona; en el tercer desenvolupa la crítica al concepte de propietat; i en el quart fa una crítica de la perversió del sentit del treball.

(a) El capitalisme és, per a Mounier, el «desordre establert», una organització social que impedeix el procés de personalització. El jove combatiu dels anys trenta sent dolorosament que la tragèdia de la seva època és que la democràcia liberal està lliurada al poder del diner, a l'oligarquia dels rics. El cristianisme liberal que predomina a l'Europa, denuncia Mounier, ha pactat amb aquest esperit burgès, que en un temps va poder ser vàlid per acabar amb l'ordre feudal i la cristiandat anterior, però que en aquell moment fa de la persona un individu isolat i egoista. El capitalisme, clama, impedeix a l'individu transcendir-se en els altres ni en cap valor que no sigui la mera satisfacció dels seus desigs particulars. En conseqüència, en els primers moments del personalisme, Mounier repeteix sense dubtar: cal «alliberar la llibertat dels liberals». ¹⁸

El capitalisme és una «violència invisible», una inhumanitat odiosa que es dissimula sota el silenci i l'anonimat, tot fent del diner el valor central. «El món del diner –arribarà a escriure Mounier– és la més gran conspiració que mai hagi conegut el món contra la Gràcia de Déu.» Per culpa de la moral del diner, explica, els homes es veuen abocats a dues menes oposades de degradació espiritual: la d'aquells reduïts a la passió del profit, a acumular diners; i la d'aquells reduïts a l'enveja del profit, a veure com se'ls neguen els diners. L'afany de lucre envileix els esperits: als uns els fa avars i als altres ressentits. A tots, egoistes. «Diner, misèria del ric, misèria del pobre», escriu. L'alternativa personalista és *la pobresa*: alliberar-se del desig d'acumulació i no subordinar el creixement espiritual a l'avidesa econòmica.

El capitalisme, com a sistema econòmic, està estructuralment dirigit en contra de la generositat i, per tant, impedeix la personalització. Per això, clama, el capitalisme, al segle XX, va contra la història. La moral burgesa ha posat el confort com a valor central dels individus. La misèria material és dolenta per al creixement espiritual,

18. E. Mounier, ¿Qué es el personalismo?, p. 123 (trad. de l'autor).

però també ho és el confort, perquè abandona els individus a la facilitat, a la comoditat, és a dir: a la disminució de l'home. La doble tirania de la misèria i de la riquesa, doblement esterilitzant, impedeix la llibertat necessària per a la contemplació desinteressada de l'univers i de la vida. El diner ha matat l'espontaneïtat i l'amor i els ha substituït pel càlcul. El poder real, que és el poder de personalització, ha estat substituït pel poder del diner, fictici, un simulacre del poder. El diner s'ha convertit en «l'amo del món sense ànima», del món escindit. Converteix els intercanvis humans, no en un espai de comunicació, sinó en un sistema d'equivalències. La moral del donar ha estat substituïda per la moral de la proporció i la compensació. Però la persona és desproporció i gratuïtat.

(b) El capitalisme, diu Mounier, ha subvertit l'ordre dels principis econòmics. El capital hauria d'estar al servei de la producció, la producció al servei del consum, i el consum al servei de les necessitats. Les necessitats humanes, considerades en una perspectiva total de la persona, haurien de ser el punt de partida de l'economia. Però el capitalisme ha subvertit l'ordre natural que fa de la persona el centre i ha subordinat la producció a les necessitats del capital, el consum a la producció i les necessitats humanes al consum. La reconstrucció del sistema econòmic, dirà Mounier, ha de començar per una ètica de les necessitats. A més, cal canviar la primacia del capital sobre el treball per la primacia del treball sobre el capital, perquè el treball és l'única font de valor econòmic. El diner no és mai responsable, és anònim i només coneix la dinàmica de l'acumulació, mentre que el treball és l'única font de responsabilitat. Així, el que Mounier critica en el capitalisme és la «fecunditat artificial» del diner, que creix gràcies al seu parasitisme sobre el treball, per l'usura en el crèdit, per l'especulació, que és un fruit directe, dirà, de la moral de l'afany de lucre.

(c) La propietat, dirà Mounier, ha de ser una aliada de la persona, però el capitalisme n'ha fet una enemiga. La propietat, el fet de tenir, és personalitzador quan val com a mitjà de l'expansió de l'ésser. Tanmateix, en el capitalisme el sentit personal de la propietat ha estat substituït pel desig infinit i abstracte d'acumulació. La propietat per-

sonal no és mai abstracta; la capitalista sempre. És la possessió sense ànima. En el capitalisme, el fet de tenir no expandeix l'ésser, subordinant-se-li, sinó que el suplanta. D'aquí que en el capitalisme s'hagi caigut en un productivisme sense direcció. La relació entre l'home i la natura que es deriva del productivisme jo no és una relació de diàleg, sinó d'explotació. A la mala concepció de la propietat privada, convertida en acumulació quantitativa, li correspon una mala possessió de la natura. L'home liberal posseeix amb avarícia; no sap posseir a la manera com Déu, l'únic propietari real de totes les coses, les posseeix: amb amor, amb generositat. Així, dirà Mounier, per a un cristià l'única propietat real és la desposseïció: només es posseeix realment allò que es dona.

(d) Tanmateix, el capitalisme no ha pervertit només el sentit de la propietat, sinó també el sentit del treball. El treball, dirà Mounier, per oposició al joc i a l'oci, sempre es dolorós, sempre implica esforç. El sacrifici forma part del procés mateix de personalització. Però el treball no és «només dolorós», sinó que pot anar acompanyat d'una profunda alegria. És en aquests casos que el treball realitza. Per al personalisme, primàriament el treball és una font de subsistència, però secundàriament hauria de ser també una font de realització. Tanmateix, el capitalisme, fill de l'època moderna, ha escindit, en el treball, la matèria de l'esperit, és a dir, el dolor de l'alegria. L'ha sotmès a la llei del rendiment, per tal de satisfer les necessitats de l'acumulació. A imitació de la propietat i del diner, l'ha sotmès al criteri d'allò quantitatiu. Així, el treball, com diuen els marxistes, s'ha tornat alienador, no personalitza. El capitalisme ha fet del treball esforç sense satisfacció, i encara, amb l'ajuda del cristianisme desencarnat i pervertit, dissimula aquesta traïció en la idea d'un pretès dolor cristià i del sacrifici. Però el sacrifici cristià, la Creu del ressuscitat, és un sacrifici que salva, no un sacrifici que aliena.

Per cobrir totes les seves perversions, el capitalisme de l'època de Mounier fa creure que els grans valors espirituals estan del seu cantó. Per això, per a Mounier és imprescindible fer la crítica del capitalisme precisament en nom dels grans valors espirituals, i no cal caure en

l'error marxista de fer l'anticapitalisme des d'una ontologia materialista. La *revolució* personalista no parla de generalitzar el confort i la riquesa. Parla de deixar enrere l'obsessió pel profit, «una de les passions amb més capacitat de violència del món actual», per llançar-se a les aventures veritablement humanes.

TESI 9: A partir d'aquí, Mounier s'enfrontarà amb les grans ideologies del seu temps —i ho farà a partir d'esdeveniments històrics concrets, quasi sempre—, que són el feixisme, la democràcia cristiana i el marxisme, com ja hem vist. «L'esdeveniment serà el meu mestre interior» és una de les frases més repetides de Mounier. Tanmateix, aquesta frase només pot ser compresa si pensem que Mounier en parlar d'esdeveniment parlava de captar tota la tensió espiritual que aquests esdeveniments tanquen en el seu interior. Només així es pot captar el significat dels esdeveniments i només així poden fer de mestres. Per això, quan Mounier es posa a discutir sobre els fets històrics del seu temps, al mateix temps exerceix una tasca de «mestre espiritual», per dir-ho així, és a dir, de «constructor de persones», com a ell li agradava de dir. El primer enfrontament serà lliurat contra el feixisme. La lluita de Mounier contra el totalitarisme té una originalitat i una profunditat que habitualment no som capaços de tenir, quan es fa la crítica estrictament des dels principis democràtics —crítica per altra banda necessària i respectable, però que a la llum de Mounier apareix com a insuficient—. Mounier no combat el feixisme com a demòcrata —o no només com a demòcrata— sinó com a cristià.

A l'Europa del anys trenta tots els fruits perniciosos del capitalisme són sobre la taula. Sentint-se amenaçat pel moviment socialista, el capitalisme reacciona posant-se en mans del feixisme —que és un capitalisme d'Estat hipòcritament anticapitalista— per tal de preservar la seva integritat. El fals espiritualisme dels liberals, en veure's desmascarat pel totalitarisme materialista del marxisme, renuncia a si

mateix i es lliura al totalitarisme espiritualista del feixisme. Mounier farà una anàlisi extremadament lúcida del feixisme creixent a Europa durant els anys trenta. Si triomfa, reconeix, és perquè dona a les masses alguna cosa que necessiten. El món liberal ha enfonsat la societat en la mediocritat espiritual i el feixisme reacciona contra això i proposa una èpica, una grandesa: heroïcitat, força, risc. Tanmateix, ofereix aquesta èpica pel cantó oposat al de la veritable personalització: pel cantó del nihilisme, de la destrucció, de la dialèctica amic-enemic. El feixisme és l'èpica de la desesperança; el personalisme, tot al contrari, és l'èpica de l'esperança.

Cal aprendre la lliçó del feixisme, dirà Mounier amb audàcia. Cal reconèixer que ha cobert el buit de valors transcendents que el liberalisme havia deixat. En el feixisme hi ha una apel·lació a la joventut i a l'aventura, per bé que tergiversades, que tanmateix poden ser recuperades en un sentit positiu. Qui pot oferir a les masses l'èpica de l'esperança, de la força i la grandesa d'esperit, sense manipular-la en pro de la destrucció, la guerra i la irracionalitat? Aquesta, respondrà Mounier convençut, és la missió del cristianisme, la missió de la qual ha dimitit.

TESI 10: Aquesta oposició frontal al feixisme es converteix aleshores, en una crítica de la democràcia cristiana. Molta atenció en aquest punt per quatre motius: (a) es tracta d'una crítica molt i molt dura, al meu parer; (b) no hem d'oblidar que es tracta d'una crítica a la democràcia cristiana d'abans de la guerra; (c) és un dels punts clau de la filosofia política de Mounier; (d) es poden fer lectures molt demagògiques o manipuladores d'aquesta qüestió. D'entrada, presentem-la.

El drama de l'Europa d'abans de la guerra és, justament, que el cristianisme ha sucumbit a les condicions sociològiques de les masses que el representen. El cristianisme s'ha convertit en una *cristiandat liberal*, mediocre i poruga, igual que la moral burgesa que se n'ha apoderat. I les democràcies cristianes són les representants polítiques d'aquesta cristiandat liberal.

Quan el socialisme ataca el món cristià demostra que aquest s'ha convertit en un aliat del capitalisme. Però cau ell també en el tràgic error de no saber distingir l'esperança cristiana de la cristiandat que l'ha desvirtuada. El socialisme s'equivoca d'enemic, confon el cristianisme amb el liberalisme, i per lluitar contra l'un, ataca l'altre. Les masses liberals, el món burgès i petitburgès, reacciona a la defensiva. Per por del comunisme, la societat cristiana pacta amb el món feixista o, si més no, hi transigeix. Aquest error tràgic és la llavor maligna de la guerra mundial, segons Mounier. És un error que succeeix igual a França que a Alemanya, a Anglaterra, Itàlia o Espanya. La guerra no és el pecat d'uns països i no d'uns altres –no és el pecat d'Alemanya i prou, dirà–, sinó una conseqüència directa de la pau de Munic, la pau d'un liberalisme que està disposat a transigir amb el feixisme tot el que no és capaç de transigir amb el socialisme i el marxisme.

Mounier, abans que esclati la guerra, s'oposa al pacte de Munic amb totes les seves forces. Sap que quan el món liberalcristià vulgui reaccionar, ja serà massa tard per evitar la destrucció. Fou una de les veus profètiques capaces de preveure el desastre imminent que s'acostava. L'any 1938 publica un breu i lúcid text, premonitori, titulat *Com el feixisme ve a les nacions*, on dirà: «No es combat el feixisme que firma amb la seva aparició la derrota definitiva de l'organisme social i dels seus metges; es combaten les situacions i l'esperit prefeixistes. Si ells es colen, ja no hi ha res a fer».¹⁹ Certament, a l'inici del feixisme, l'Església europea l'havia denunciat. Tanmateix, havent d'optar entre dues forces –la comunista o la feixista–, també ella s'equivoca d'enemic. Perquè l'enemic real de l'Església era el totalitarisme nazi, que l'acabaria devorant. El mateix Hitler, privadament, ja ho havia anticipat: «Quan assoleixi el poder, l'Església catòlica ja no riurà més, però per a assolir el poder no puc prescindir de la seva ajuda».²⁰

Així, el cristianisme centrista, durant els anys trenta, denuncià els «cristians comunistes», per complaure el feixisme ascendent, pen-

19. E. Mounier, *Las certidumbres difíciles* (trad. de l'autor).

20. Citat a A. Comín, *Introducción a la obra de Emmanuel Mounier*, p. XXXVIII (trad. de l'autor).

sant que així aconseguiria preservar l'espai propi del liberalisme. Tanmateix, amb això va fer tot el contrari: va segar tots els ferments antifeixistes, que es concentraven bàsicament en la confluència del món cristià i el món socialista. Va lliurar –potser sense voler-ho– tot el poder al feixisme, el qual, un cop al capdavant de la societat, es va dedicar a combatre el mateix cristianisme centrista, acusant-lo de ser un aliat de les forces «roges». En aquella hora històrica de confusió, el pròleg de la guerra, els cristians es van equivocar d'enemic i els comunistes també. Tanmateix, no són dos errors simètrics per a Mounier. L'anticomunisme dels cristians liberals és l'error del qual ell es fa responsable. Cal convertir els cristians i dur-los al cor de les masses obreres, dirà, i el testimoni d'aquests un cop convertits ja convertirà els comunistes.

Sobre UDC i Mounier

En aquest punt, m'agradaria parar un moment per fer un apunt històric referent al cas de Catalunya, que crec no només que és molt necessari, sinó que, en el marc d'aquesta institució, l'INEHCA, és del tot imprescindible. Evidentment, no sóc ningú per fer un judici ni històric ni moral d'UDC, i no pretenc fer-ho en absolut. Però sí que és de justícia, després del que acabo de dir, de fer una precisió molt important.

Una de les coses que cal assenyalar a l'hora de fer el balanç sobre la influència de Mounier en el pensament polític de la segona meitat del segle XX –cosa que farem després– és veure que és fins a cert punt un dels inspiradors de la Democràcia Cristiana europea de postguerra, en la mesura que aquesta DC fa un *gir copernicà* respecte de les seves posicions d'abans de la guerra. La guerra mundial serveix perquè la DC faci aquest canvi radical, que consistirà, per dir-ho molt ràpidament, a canviar d'enemic, o, si es vol dir al revés, canviar d'aliat: les masses sociològiques representades per la DC trencaran la seva aliança –involuntària, incòmoda i cega amb el feixisme– quan aquest demostrï la seva veritable cara, i la DC de postguerra farà una aliança política amb la socialdemocràcia, que es traduirà en el pacte keynesià, l'Estat del benestar, els drets socials i la construcció d'Europa.

Si anem als fets històrics, no podem acusar en absolut la DC de col·laboració amb el feixisme. En absolut. Tampoc Mounier no vol fer això. Si anem al cas del PP italià dels anys vint i trenta, veurem que deixa el govern en 1923 quan va veure que era poc democràtic; va abandonar el parlament italià després de l'assassinat de Matteotti; va participar en l'aliança antifeixista contra Mussolini; va participar en la resistència durant la guerra amb 60.000 homes, dels quals van morir 2.000. És evident que Mounier no es refereix a això, sinó a una *cristiandat liberal*, de la qual els partits democristians no són sinó una de les seves expressions polítiques, a la qual va faltar la lucidesa necessària per anticipar amb el temps suficient el que suposava el totalitarisme feixista.

I la DC rebrà aquestes crítiques de Mounier i gràcies a elles, en part, farà això que potser una mica exageradament he batejat de *gir copernicà*. Tanmateix, aquest *gir copernicà* no el farà, la DC europea, fins als moments previs a la guerra mundial, és a dir, ja molt entrats els anys trenta. Potser si hi hagués un historiador en aquesta sala m'hauria de corregir. Jo no sóc historiador i per tant no puc parlar amb tota la propietat requerida d'aquest punt. Tanmateix, el que voldria expressar és que em sembla que la DC catalana, és a dir UDC, va néixer ja directament lliure del *pecat democristià*, que va néixer ja amb el *gir copernicà* fet, i per tant, va néixer com una DC que tenia ja en els seus orígens un cert estil «mounieria».

Per què ho dic, això? Si ens fixem en les figures punta d'UDC durant la guerra civil espanyola, que és el moment en el qual les coses i les persones eren posades a prova, veurem dos exemples, el de Carrasco i Formiguera i el de Maurici Serrahima, que són exemples de polítics que es comporten en aquell moment de crisi política i espiritual en una perspectiva que podríem titllar de «personalista». Encara que sigui una mica fora de lloc fer «judicis filosòfics» de situacions i de personatges històrics, espero que s'entengui el que vull dir. Exemplifiquem-ho només amb tres apunts.

(A) D'entrada, UDC es va fundar en 1931, mentre que la majoria de Democràcies Cristianes europees són de la dècada dels vint o d'abans. UDC durant la guerra es va mantenir fidel a les institucions

democràtiques –la Generalitat i la República– malgrat que al mateix temps criticava la política que feien els seus governs. Però la discrepància política no li va impedir la lucidesa necessària per no «equivocar-se d'enemic». UDC es va mantenir del cantó de la República –que era la mateixa posició que mantenia *Esprit*–. No casualment, UDC va ser l'únic partit que va tenir morts de les dues parts, durant la guerra: afusellats per Franco, i afusellats pels més extremistes del bàndol republicà a Catalunya.

(B) Carrasco, durant la guerra, es va mantenir fidel a les institucions republicanes, es va dedicar a salvar gent perseguida, al mateix temps que entrava com a assessor de la conselleria de Finances en el govern de la Generalitat. Es va haver d'exiliar per les denúncies dels diaris més extremistes del bàndol republicà, però va ser detingut pels franquistes mentre fugia a França i va ser executat per Franco, després d'un any de presó.

(C) En Serrahima era militant d'UDC, amic personal de Mounier i el corresponsal d'*Esprit* a Barcelona. Amb això ja està tot dit. Durant la guerra, es va dedicar a salvar sacerdots perseguits pels extremistes del bàndol republicà, cosa que li va merèixer judici i tot. I a partir de l'any quaranta es va dedicar a organitzar la resistència antifranquista.

Cito aquestes dades històriques no amb l'afany de fer un judici de puresa mounieriana a ningú. No es tracta d'això. Es tracta de veure que el paper d'UDC durant la guerra correspon a l'esperit amb el qual els personalistes s'havien enfrontat als grans desafiaments històrics de preguerra. Vull dir amb això, que la DC catalana queda –crec i ho dic molt sincerament– perfectament al marge de la crítica que Mounier i *Esprit* van fer a la DC europea.

TESI 11: A la cristiandat liberal i a la DC, Mounier l'acusarà d'haver pervertit l'esperit per haver-lo escindit, en la seva praxi històrica, de la matèria. Als marxistes els farà la crítica simètrica:

han pervertit la matèria perquè en la seva praxi històrica l'han escindit de l'esperit.

Vegem la crítica que fa Mounier al marxisme i al comunisme.

En el moment en què el personalisme es desenvolupa, les confrontacions són de tot o res i no valen les neutralitats. En la lluita que es dona a Europa, l'aliat natural del cristianisme és el marxisme o, més enllà d'aquest, les masses proletàries que abracen el marxisme com a ideologia pròpia. El cristianisme, repetirà Mounier una i altra vegada, és l'esperança dels desesperats: està sempre al costat de les víctimes, encara que aquestes s'equivoquin. El personalisme no vol vacillar a l'hora de fer que les víctimes el reconeguin com a seu, ni que sigui a costa de perdre la puresa. És millor arriscar-se a ser confós amb el marxisme que ser aliens als explotats, dirà. Perquè les masses proletàries són el «lloc natural» del cristianisme en el segle XX, igual com la matèria és el lloc de l'esperit i la creu el lloc de l'esperança.

Mounier no pot entendre la paradoxa d'aquella Europa segons la qual els cristians eren conservadors i els revolucionaris eren ateus. Aquesta separació deixa la justícia sempre incompleta: o és injustícia material o és injustícia espiritual. El que vol el personalisme és situar en el mateix camp la revolució i l'esperit. Solidaritzar l'esperança històrica amb l'esperança del Regne de Déu. Escriu Mounier:

La preocupació dels comunistes concerneix quasi exclusivament els mitjans tècnics de la revolució primera, la que afecta les estructures socials i materials. La nostra versa sobre el destí que serà possible per a l'home en aquestes estructures noves. Les dues posicions no s'exclouen *a priori*. Corresponen a dos temperaments diferents. [...] Són precisos els uns i són precisos els altres, són precisos constructors de ciutats i d'homes. Els seus camins són indissociables, ¿per què s'odien?, ¿per què s'exclouen? La tensió entre ells és inevitable, però cada grup necessita l'altre i no poden treballar si no s'engranen l'un a l'altre.²¹

21. E. Mounier, *Comunismo, anarquía, personalismo*, p. 180 (trad. de l'autor).

Així, el diàleg amb el socialisme, el comunisme i el marxisme serà, en conseqüència, un dels elements centrals de l'obra de Mounier. El personalisme és el pare de tots els socialismes cristians de la nostra època. Tanmateix, no transigirà mai amb el marxisme pel que fa a la seva metafísica materialista. Si el totalitarisme d'un esperit sense matèria va ser el drama extrem de la dreta, el totalitarisme d'una matèria sense esperit serà el drama extrem de l'esquerra. Nazisme i estalinisme. Si cal reconciliar la democràcia cristiana amb el socialisme, és per evitar que cap dels dos no rellisqui fins als seus extrems totalitaris. I és l'escissió la que sempre acaba portant al totalitarisme. La missió del personalisme —escriu acabada la guerra— és «mostrar a cristians i comunistes la perspectiva total d'una situació de la qual cadascun veu només un aspecte».

El marxisme, per a Mounier, ha diagnosticat com ningú ho havia fet la crisi de la civilització capitalista però, a causa del seu materialisme, obstrueix sense voler la sortida a aquesta crisi. «El comunisme —sentència Mounier amb brillantor— és el portador cec d'una redempció que ell mateix nega.» L'any 1939, havia escrit a *Esprit*: «Els que van prendre l'únic partit que podia prendre's, el de la misèria, el dels oprimits, el de la justícia social, apel·laven en la seva majoria a un materialisme filosòfic més perillós per a l'home que l'escassetat de pa». Així, al costat del seu diàleg constant amb el marxisme, Mounier farà una crítica implacable de l'URSS estalinista: el sistema soviètic, diu, li sembla més feixista que marxista, més nazi que proletari. Tanmateix, va saber sempre no confondre les batalles. Al mateix temps que, durant els anys trenta, enmig de la confusió, *Esprit* denunciava els processos de Moscou, al mateix temps rebutjava l'adveniment del totalitarisme de dretes i es posicionava a favor de l'aliança amb els comunistes francesos en el Front Popular.

El comunisme, pensa Mounier, ha ocupat el lloc que correspon al cristianisme del segle XX i que aquest ha abandonat; per això, el marxisme és l'interlocutor privilegiat per a la reencarnació del cristianisme que el personalisme vol dur a terme. Tanmateix: «No hi ha més que una manera de superar el marxisme: superar-lo en humanitat». I el personalisme pot superar en humanitat el marxisme perquè el seu optimisme és tràgic. La revolució personalista pot anar més enllà de

la revolució marxista, perquè és més conscient que aquesta dels seus límits, per això no es degrada ni es tergiversa. «El materialisme marxista –escriu– és una reacció contra el materialisme burgès. Però un materialisme no pot negar-ne un altre.» Nosaltres, dirà, mirem cap a la mateixa direcció que els comunistes, però mirem més lluny.

Al costat de la revolució econòmica cal fer la revolució dels esperits. El sentit de la comunitat i del destí comú de la humanitat, plantejats des d'una ontologia materialista, cauen en el col·lectivisme despersonalitzador, tal i com s'esdevé a les societats comunistes. El subjectivisme burgès, allí, no ha estat substituït per cap mena de sentit real de la comunitat, sinó per un supersubjectivisme de l'Estat. El totalitarisme despersonalitza en nom del col·lectiu. L'individualisme liberal i el col·lectivisme marxista són les dues cares de la mateixa moneda. Cadascun oblida el pol contrari: el liberal oblida la igualtat i la comunitat; el marxista, la llibertat i la persona. Cada pol, per separat, va contra la persona. Reconciliats, en canvi, la funden.

TESI 12: *Què queda, doncs, entremig de la crítica que fa Mounier al capitalisme i la crítica que fa al marxisme? Queda la revolució personalista i comunitària.*

El personalisme es funda en l'encarnació entre els dos pols: la mística i la política, la llibertat i la igualtat, l'esperit i la matèria, l'individu i el col·lectiu. En virtut d'aquesta encarnació, allò individual es transforma en *personal*, i allò col·lectiu en *comunitari*. En la perspectiva personalista, la relació amb la comunitat juga a favor del procés de personalització de l'individu. De fet, parlar de *revolució personalista i comunitària*, el lema d'*Esprit*, era una tautologia, deia Mounier, perquè totes dues paraules volien dir el mateix.

La revolució social era del tot necessària perquè, als seus ulls, la civilització moderna, nascuda en el Renaixement, havia entrat en crisi. La modernitat occidental –va proclamar premonitòriament– havia mostrat els seus límits a l'arribada del segle XX. Tanmateix, calia que la revolució avancés en un sentit personalista, que es basés en la primacia de la responsabilitat individual sobre l'aparell anònim, la

primacia de l'organisme sobre el mecanisme. «El personalisme és un socialisme de la persona», havia dit Mounier.

De la noció de la doble revolució material/espiritual es deriven certes lliçons sobre els instruments del canvi, un dels temes de constant disputa d'*Esprit* amb els comunistes. Els mitjans de la revolució han de ser alhora tècnics i morals. El risc dels revolucionaris comunistes és el tacticisme, i el personalisme no vol caure en l'eficacisme habitual de la política. Mounier elabora una *tècnica dels mitjans espirituals*. «Una revolució per a la persona no pot utilitzar més que mitjans que estiguin d'acord amb la persona», dirà. El personalisme basa la seva acció en la persuasió i no en la coacció. «No es pot convertir el compromís en reclutament», escriu. Igual com s'ha oposat a la violència econòmica implícita del regne del diner, s'oposa Mounier també a la violència política explícita de certes formes de la revolució comunista.

Tanmateix, tampoc no tot es redueix a la democràcia parlamentària, a l'hora de transformar la societat (l'economia) i els individus (la moral). Ell desconfia de la democràcia parlamentària en la mesura que està conduïda pels tècnics de l'acció. Busca una altra força, busca una acció l'eficàcia de la qual és invisible però infinita, més eficaç que cap altra: el testimoni. El testimoni, tal com l'entén el personalisme, és aquell punt en què es reuneixen la mística i la política, és la moral convertint-se en transformació de les estructures econòmiques. El testimoni està igualment allunyat de la *real-politik* i del tacticisme del polític que dels utopismes evasius i sentimentals i de l'idealisme dels filòsofs. Neix, escriurà Mounier, «de la vinculació entre el desig d'eficàcia i el sentit d'absolut», en un intent dramàtic per «acabar amb el divorci mortal entre idealisme i realisme».²² I el símbol privilegiat del testimoni és la Creu.

22. *Candide Moix*, El pensamiento de Emmanuel Mounier, p. 50 (trad. de l'autor).

Tercera part: influències en el camp polític

TESI 13: *L'impacte del pensament mounierà en la DC de postguerra es pot resumir d'aquesta manera: la DC assumeix la crítica que Mounier li fa en els moments decisius, i fa el seu gir copernicà: canvia la seva por a les masses obreres organitzades en els partits socialistes i comunistes, la por típica d'abans de la guerra, i opta per un pacte constituent amb l'esquerra —és el cas de la majoria de països d'Europa—.*

TESI 14: *L'impacte de Mounier en la socialdemocràcia podria ser resumit com una major presa de consciència del risc totalitari que hi ha en el pensament marxista, i com un impuls a anar a buscar les arrels religioses i espirituals del socialisme, que fins aleshores havien estat ocultes, menystingudes o directament rebutjades. Mounier pot ser considerat com el pare de tots els socialismes cristians que van poblar Europa després de la guerra. Figures com Delors, per exemple, són un bon exemple d'aquest tipus de socialisme cristià.*

TESI 15: *L'impacte de Mounier en els partits comunistes podria ser resumit com una presa de consciència del risc totalitari que hi ha en el marxisme com a doctrina tancada i materialista. Així, Mounier suposa una necessitat de desdogmatitzar el marxisme, de reconèixer les seves mancances, per tal de poder mantenir les seves virtuts, és a dir, tot allò que hi ha en el marxisme d'irrenunciable i d'imprescindible.*

Mounier és un dels suports de l'abandonament de l'ateisme com a doctrina oficial dels partits comunistes d'Europa occidental —el PCI, el PCE i el PSUC— i per tant, en la mesura que aquest va ser un dels elements característics —l'abandonament de l'ateisme— de l'anomenat «eurocomunisme», es pot dir que és un dels referents directes d'aquest corrent dels partits comunistes occidentals dels setanta.

TESI 16: *Mounier pot ser considerat com un dels inspiradors –o profetes– de la integració europea. Va ser qui va veure que la pau només podia venir d'una aliança entre les forces polítiques de l'esperit –la DC, en aquest cas– i les forces polítiques de la matèria –la SD, en aquest cas–. La pau va venir a Europa gràcies a la integració, efectivament, i aquesta va ser fruit, efectivament, d'un pacte entre la DC i la SD.*

La construcció d'Europa és vista, habitualment, com un pacte entre estats, més que no com un pacte entre famílies ideològiques. Tanmateix, en realitat, la unitat europea és principalment un gran pacte polític entre els partits democratacristians i els partits socialdemòcrates, les forces polítiques que van fer de motor del procés d'unificació. Que l'objectiu del procés fos la pau entre estats, volia dir, en el fons, evitar que el virus del feixisme tornés mai al cor del continent. Així, la unitat econòmica entre els estats no era sinó un instrument de l'antifeixisme.

D'aquesta unificació europea que es planteja com un antídoto contra el totalitarisme, el personalisme i Mounier també en poden reclamar bona part de la paternitat. Sabem que per a ell l'única possibilitat de combatre el feixisme era l'aliança entre cristians i socialistes. El procés d'unificació europea neix del reconeixement que fa el món cristià liberal del seu error. És fruit de la seva aliança amb l'esquerra europea, un cop ha descobert que el seu veritable enemic és el feixisme. De fet, la col·laboració entre cristians i comunistes que tant havia propugnat Mounier va començar durant la guerra mundial, en la Resistència i en els camps de concentració nazis. El socialisme cristià, o tot pacte entre cristians i socialistes, representa la tensió fonamental entre la llibertat i la igualtat, i la integració europea va poder ser una garantia contra el nazisme en la mesura que es va fonamentar en aquest pacte i en aquesta tensió.

Així, la filosofia política de Mounier és al cor mateix de la ideologia en la qual es basa la construcció europea. Un text profètic de *Què és el personalisme?* explica de quina manera el personalisme és el «pare espiritual» de la nova Europa que sorgeix de les cendres de la guerra mundial. Parlant del marxisme, del racionalisme i de les «cristiandats històriques», diu:

Junts, en una mútua superació [...] podrien conduir la gran exploració total de l'home nou, on se salvarien i es transfigurarien tots els valors permanents de l'home etern. [...] En els propers cinquanta anys, Europa farà saber si ha tingut el coratge de portar a tots els fronts aquesta vasta metamorfosi de les seves estructures, dels seus pensaments i del seu destí. El personalisme es proposa contribuir a aquesta tasca amplament ambiciosa, per a la qual famílies encara enemigues hauran de reconciliar-se. La seva primera etapa és preparar el terreny de la trobada.²³

23. E. Mounier, ¿Qué es el personalismo?, p.137 (trad. de l'autor).